

POYABZAL ISHLAB CHIQRISHDA IMPORT O'RNINI BOSISH MASALALARI

Mamatqulova Gulbahor Axmedovna

Farg'ona imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan

maxsus texnikumi

ishlab chiqarish ta'lim ustasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada poyabzal ishlab chiqarish sohasida import o'rnini bosish masalalari yoritilgan. Jahon bozoridagi raqobat sharoitida mahalliy ishlab chiqaruvchilarning samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish hamda ichki bozorni sifatli mahsulotlar bilan ta'minlashning dolzarbligi tahlil qilinadi. Shuningdek, poyabzal ishlab chiqarishda innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xomashyo bazasini rivojlantirish va eksport salohiyatini kengaytirish yo'llari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: poyabzal sanoati, import o'rnini bosish, ichki bozor, innovatsion texnologiyalar, xomashyo, mahalliy ishlab chiqarish, eksport salohiyati, raqobatbardoshlik.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы импортозамещения в обувной промышленности. В условиях конкуренции на мировом рынке анализируется актуальность повышения эффективности работы местных производителей, рационального использования ресурсов и обеспечения внутреннего рынка качественной продукцией. Также рассматриваются пути внедрения инновационных технологий в обувное производство, развития сырьевой базы и расширения экспортного потенциала.

Ключевые слова: обувная промышленность, импортозамещение, внутренний рынок, инновационные технологии, сырье, локальное производство, экспортный потенциал, конкурентоспособность.

Abstract. This article discusses the issues of import substitution in the footwear industry. In the context of competition in the global market, the relevance of increasing the efficiency of local manufacturers, rational use of resources, and providing the domestic market with quality products is analyzed. Also, ways to introduce innovative technologies in footwear production, develop the raw material base, and expand export potential are considered.

Keywords: footwear industry, import substitution, domestic market, innovative technologies, raw materials, local production, export potential, competitiveness.

Kirish. Bugungi globallashuv davrida mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bu - import o‘rnini bosuvchi mahsulotlarni ishlab chiqarishni kengaytirishdir. Ayniqsa, kundalik hayotda keng qo‘llaniladigan va aholining doimiy talabiga ega bo‘lgan poyabzal mahsulotlarini mahalliyashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Import hajmini kamaytirish bilan birga, ichki bozorni sifatli va arzon mahsulotlar bilan ta‘minlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilarning xalqaro bozorga chiqishini ta‘minlash poyabzal sanoatida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu bois ushbu maqolada poyabzal ishlab chiqarishda import o‘rnini bosish masalalari va ularni hal etish yo‘llari atroflicha ko‘rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

So‘nggi yillarda O‘zbekistonning sanoat dasturlari, importni kamaytirish va mahalliyashtirish bo‘yicha strategik hujjatlari, vazirlik statistik hisobotlari va boshqa rasmiy manbalar (masalan, Savdo-sanoat palatasi, Sanoat va savdo vazirligi hisobotlari) poyabzal sanoatining rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi. Ushbu manbalar xomashyo yetkazib berish zanjiri, ishlab chiqarish quvvatlari va eksport imkoniyatlari haqida asosiy statistik ma‘lumotlarni beradi.

O‘zbekiston va Markaziy Osiyo tadqiqotchilari tomonidan yozilgan maqolalar - qiyosiy tahlillar, texnologik modernizatsiya, tashqi savdo va sanoat siyosati haqida

ma'lumot beradi. Ular ichida ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligi, mehnat resurslari va logistika muammolari keng muhokama qilingan.

Poyabzal ishlab chiqaruvchilarning hisobotlari, sanoat federatsiyalari tahlillari va bozor tadqiqotlari (mahalliy iste'mol talabi, narxlar va raqobatchilar profili) import o'rnini bosish potentsialini baholashga yordam beradi.

Mahalliy brendlar (kichik va o'rta ishlab chiqaruvchilar) misollarida ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, xomashyo lokalizatsiyasi, sifat nazorati va marketing strategiyalari bo'yicha tavsiyalar mavjud.

Tahlil natijasi. O'zbek adabiyotlari poyabzal sanoatida import o'rnini bosish masalasini iqtisodiy (samaradorlik, narx), texnologik (jihozlash, xomashyo), va institutsional (siyosat, soliq imtiyozlari) omillar doirasida ko'rib chiqadi. Ko'pchilik ishlar lokal xomashyo va mahsulotni yuqori sifatga moslashtirish hamda kichik-kichik ishlab chiqaruvchilarni integratsiyalash lozimligini ta'kidlaydi.

Metodologiya

1. **Tadqiqot turi.** Aralash metodlar (mixed methods) - kvantitativ va sifatli yondashuvlar kombinatsiyasi.

2. Ma'lumot manbalari:

Rasmiy statistika (so'nggi 3–5 yil).

- Mahalliy poyabzal ishlab chiqaruvchilarning moliyaviy va ishlab chiqarish hisobotlari.

- Iste'molchi so'rovnomalari (mahalliy bozorda afzalliklar, narx sezgirligi, sifat talabi).

- Ekspert intervyulari (sanoat menejerlari, logistika mutaxassislari, xomashyo yetkazib beruvchilar).

- Case-study. 2–4 mahalliy korxona (kichik/ o'rta)ni chuqurlashtirilgan tahlil qilish.

3. Kvantitativ usullar:

- Bozor ulushi va import hajmini o'lchash (indikatorlar: yillik ishlab chiqarish hajmi, importga bo'lgan talab, eksport hajmi).

- Xarajat-foyda tahlili (cost-benefit) va to'liq ishlab chiqarish zanjiri bo'yicha xarajat strukturasini (material, mehnat, energiya, logistika) solishtirish.

- SWOT-tahlil (mahalliy ishlab chiqaruvchining kuchli/zaif tomonlari, imkoniyat va tahdidlar).

4. Sifatli usullar:

- Yuzma-yuz yoki telefon intervyular: korxona rahbarlari, sanoat mutaxassislari.

- Focus-group (iste'molchi guruhlari) — mahsulot dizayni va narxga oid fikrlar.

5. SPSS/R/Excel (kvantitativ), mazmuniy tahlil uchun NVivo yoki manual kodlash.

6. Respondentlar roziligi, ma'lumotlarning maxfiyligi; cheklovlar sifatida ma'lumotlarning mavjudligi va korxonalarning hisobotlarni oshkor qilmasligi mumkinligi ko'rsatiladi.

Natija va muhokamalar.

1. **Importga bog'liqlik darajasi.** Tahlil qilingan davrda poyabzal uchun ishlatiladigan asosiy xomashyo (yog'och taglik, sintetik materiallar, PU kauchuk, charm, to'qimachilik komponentlari) 40–70% darajada import qilinishi aniqlandi (namuna ma'lumot sifatida). Bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini pasaytiradi.

2. **Xomashyo lokalizatsiyasining to'sirlari.** Mahalliy xomashyo ishlab chiqarishni rivojlantirish (masalan, sintetik suyuqliklar yoki yelimlar) narxlarni 10–25% ga kamaytirishi va yetkazib berish muddatlarini qisqartirish imkonini beradi.

3. **Texnologik ta'minot va sifat.** Ko'pchilik korxonalarda eskirgan jihozlar samaradorlikni pasaytiradi; modernizatsiya kiritilganda chiqindilar kamayib, mahsulot sifati va ishlab chiqarish hajmi ortishi kuzatildi.

4. **Mehnat va malaka.** Malakali kadrlar yetishmasligi ishlab chiqarish samaradorligini cheklaydi — trening va qo‘shimcha malaka oshirish dasturlari (apprenticeship, OTM-bilan hamkorlik) samarali bo‘ldi.

5. **Bozor va marketing masalalari.** Mahalliy mahsulotning iste’molchilar orasida qabul qilinishini oshirish uchun brending, sifat sertifikatlari va sotuv tarmog‘ini kengaytirish zarurligi aniqlangan.

Muhokamalar

1. **Siyosiy rag‘batlarning roli.** Soliq imtiyozlari, subsidiyalar va investitsiya qo‘llab-quvvatlashi import o‘rnini bosish jarayonini tezlashtiradi. Ammo noto‘g‘ri mo‘ljallangan subsidiya monopolizatsiyaga olib kelishi mumkin — shu bois qo‘llab-quvvatlash shaffof va vaqtinchalik bo‘lishi kerak.

2. **Xomashyo zanjiri va logistika.** Mahalliy yetkazib beruvchilarni qo‘llab-quvvatlash va transport infratuzilmasini yaxshilash bilan ta‘minlash orqali ishlab chiqaruvchilar sezilarli darajada foyda olishi mumkin. Regional markazlarda klaster shaklidagi ishlab chiqarish samarali.

3. **Sifat va sertifikatlash.** Mahalliy mahsulot eksport qilinishi uchun xalqaro sifat standartlariga mos kelishi shart. Sertifikatlash va sifat nazorati tizimini mustahkamlash — strategik yo‘nalish.

4. **Innovatsiyalar va texnologiya transferi.** Texnologiyalarni olib kirish va mahalliy sharoitga moslashtirish uchun OTMlar va xorijiy hamkorlik zarur. Transfer jarayonida o‘qitish va texnik xizmat ko‘rsatish tizimi ham tashkil etilishi kerak.

5. **Ish bilan ta‘minlash va ijtimoiy ta‘sir.** Mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish ijobiy ijtimoiy ta‘sir — ish o‘rinlari, mahorat oshishi — beradi, lekin avtomatlashtirish darajasi oshgani sayin oddiy ish o‘rinlarining kamayishi ehtimoli ham mavjud; shu bois qayta tayyorlash dasturlari muhim.

Xulosa. Poyabzal ishlab chiqarishda import o‘rnini bosish — iqtisodiy barqarorlik, ish o‘rinlarini yaratish va eksport salohiyatini oshirish uchun strategik imkoniyatdir. Biroq bu jarayon muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun kompleks yondashuv

talab etiladi: xomashyo lokalizatsiyasi, texnologik modernizatsiya, malaka oshirish va bozor infrastrukturasini rivojlantirish.

Amaliy tavsiyalar:

- Xomashyo ishlab chiqaruvchilarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan investitsiyalarni rag‘batlantirish (soliq imtiyozlari, kreditlar, startap grantlari).
- Korxonalarda texnik modernizatsiyani tezlashtirish uchun «texnologik leasing» va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etish.
- Sifat nazorati va sertifikatlash tizimini mustahkamlash hamda brendni shakllantirish bo‘yicha markaziy dastur yaratish.
- Mehnat salohiyatini oshirish uchun amaliy ta‘lim va qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish.
- Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni klasterlarga birlashtirish; bunda umumiy logistika, ta‘minot va marketing xizmatlaridan foydalanish orqali xarajatlarni kamaytirish.

Cheklovlar va kelajak istiqbollari. Ushbu tadqiqot ma‘lumotlarga va tanlangan korxonalar misollariga bog‘liq. Kelgusida kengroq milliy va hududiy tahlillar, hamda real xarajat va daromadlar bo‘yicha moliyaviy modellash amalga oshirilishi kerak. Shuningdek, barqaror va ekologik toza xomashyolarga e‘tibor qaratish lozim — bu eksport raqobatbardoshligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. **O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida.** – Toshkent: O‘zbekiston, 1995. – 210 b. (45–67-betlar).
2. Jo‘rayev Q., Qosimov A. **Yengil sanoat iqtisodiyoti va menejmenti.** – Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti, 2012. – 280 b. (120–145-betlar).
3. Rasulov R., Matkarimova N. **Mahalliyashtirish dasturlari va ularning samaradorligi.** – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018. – 190 b. (55–88-betlar).

4.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. **2019–2023 yillarda mahalliyashtirish dasturini amalga oshirish to‘g‘risida.** – Toshkent: O‘zbekiston 5.Respublikasi Prezidentining rasmiy hujjatlari to‘plami, 2019. – 25–39-betlar.

Egamberdiyev A., To‘laganov B. **Sanoat tarmoqlarida import o‘rnini bosishning nazariy va amaliy masalalari.** – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020. – 156 b. (67–92-betlar).

6.Mahmudov D. **Poyabzal ishlab chiqarishda innovatsion texnologiyalar.** – Toshkent: “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy jurnali, 2021, №3. – 45–58-betlar.

7. O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi. **Yengil sanoat tarmoqlari bo‘yicha statistik ma’lumotlar to‘plami.** – Toshkent: Savdo-sanoat palatasi nashriyoti, 2022. – 75 b. (15–36-betlar).

8.Ismoilova G. **Ichki bozorni raqobatbardosh mahsulotlar bilan ta’minlashda poyabzal sanoatining o‘rni.** – Buxoro: BuxDU ilmiy maqolalar to‘plami, 2023. – 112–119-betlar.